

Zimbabwe Krizinin Kökenleri ve Geçiş Süreci

The Root Causes of Zimbabwe's Crisis and the Transition Period

Cengiz Dinç¹

Özet

Zimbabwe, özellikle 2000 yılından sonra, uluslararası camianın giderek daha fazla dikkatini çeken derin bir ekonomik ve siyasi krize sürüklenmiştir. Bu çalışmada, son dönemlerde ülkeyi içinde bulunduğu zor duruma sürükleyen sürecin, iktidar ve muhalefet arasındaki çatışmanın kökenlerine ve krizin uluslararası yansımalarına değinildikten sonra, ülkenin içinde bulunduğu kritik “geçiş süreci” ile ilgili güncel gelişmeler analiz edilmektedir. Krizin kökeninde gittikçe otoriterleşen Mugabe Rejiminin başarısızlığı, kilit bir sorun olan toprak sorununun çözülemezliği; ülkenin içine düştüğü gıda güvensizliği, ekonomik zorluklar, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin çökmesi gibi gelişmeler yatmaktadır. Devam eden geçiş sürecindeki en önemli sorunlar olarak da; güvenlik sektörü reformunun yapılamayışı ve adil bir seçim ortamının sağlanamamasına vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zimbabwe, Mugabe, Tsvangirai, Afrika.

¹ Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Abstract

Especially after 2000, Zimbabwe has plunged into a deep economic and political crisis that increasingly drew attention of the international community. This study, after analyzing the process that brought the country to its current difficult situation; the roots of the clash between the regime and its opponents; and international repercussions of the crisis, tries to analyze the recent developments with regard to the critical transition period that the country passing through. Authoritarianization of the failed Mugabe regime, the long and arduous land reform process, food insecurity and the drought, collapse of the basic government services such as health and education have been the root causes of the crisis. The lack of security sector reform and a free and fair election milieu are emphasized as the most vital problems that the country must solve in order to have a transition to normalcy.

Keywords: *Zimbabwe, Mugabe, Tsvangirai, Africa.*

Giriş

Yaklaşık 12,5 milyon nüfusu, 390. 000 km²lik yüz ölçümü ile Güney (Sahara-altı) Afrika'nın en önemli ülkelerinden birisi olan Zimbabwe, özellikle 2000 yılından sonra, uluslararası camianın gittikçe daha fazla dikkatini çeken derin bir ekonomik ve siyasi krize sürüklenmiştir. Çalışmada, son dönemlerde ülkeyi içinde bulunduğu zor duruma sürükleyen sürecin, iktidar ve muhalefet arasındaki çatışmanın kökenlerine ve krizin uluslararası yansımalarına değinildikten sonra ülkenin içinde bulunduğu kritik “geçiş süreci” ile ilgili güncel gelişmeler analiz edilmeye çalışılacaktır. Zimbabwe'nin temel problemi, ülkenin tarihsel mirasını sağlıklı bir şekilde arkasında bırakamaması, demokratikleşmeyi başaramaması, % 40'lara varan küçülme yaşaması ve bu ana sorunlar sonucunda çökme noktasına gelen rejimin, kuraklık gibi doğal bir faktörün de etkisiyle vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına ek olarak başarısız ve baskıcı rejimi destekleyenlerle, rejimin tasfiye edilmesini isteyenler arasındaki derin politik mücadele olarak nitelendirilebilir.

Detayları aşağıda görüleceği gibi krizin derinleştiği dönemlerde, Zimbabwe de nüfusun yaklaşık yarısı yiyecek yardımına muhtaç kalmış, işsizlik % 80'lere çıkmış, fakirliğin artması ve temel kamu hizmetlerindeki çökme sonucunda AIDS başta olmak üzere ölümcül hastalıklar daha da artmış, ortalama yaşam beklentisi neredeyse yarı yarıya düşmüş, çocuklar eğitim alamaz hale gelmiştir. Halkın % 90'ı fakirlik sınırı altına gerilemiştir. Artan fakirlik ve yükselen siyasi tansiyon nedeniyle, yaklaşık 3 milyon Zimbabweli diğer ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır (Munyaradzi ve diğ. 2007).

Başarısız bir yönetim olarak nitelendirilen Zimbabwe'de insani bir kriz ortaya çıkmış, muhalefetin güçlenmesiyle iktidar mücadelesi son yıllarda kızışmıştır. Zaman zaman yükselen siyasi tansiyon içerisinde yıllardır ekonomik ve sosyal zorluklar içinde yaşayan halk, çok kırılğan bir süreçten geçmektedir. İkiye bölünen Zimbabwe'de bir yanda 1980'den beri ülkeyi yöneten Robert Mugabe, yakın çevresi ve taraftarları; diğer yanda siyasi değişiklik, demokratikleşme ve normalleşme isteyen Mugabe muhalifleri vardır. Başta, GAC (Güney Afrika Cumhuriyeti) olmak üzere bölgesel aktörler ve eski sömürgeci güç İngiltere, ABD ve Çin gibi küresel aktörler, IMF gibi uluslararası finans kuruluşları da sorunun tarafları arasında yer almaktadır.

Zimbabwe'nin Bir Sorun Haline Dönüşmesi

Zimbabwe, 2000 yılındaki anayasa referandumunda Mugabe'nin teklifinin reddedilmesi sonucu, rejimin gittikçe daha da baskıcı bir karaktere bürünmesiyle uluslararası dikkatleri çekmeye başlamıştır. İçine düşülen durumun sömürgeci döneme, hatta daha da öncesine dayanan sömürgecilik döneminin yıkıcı etkisi tarihsel kökenleri mevcuttur. 1890'da başlayan işgal sonucunda, Avrupalılar bölgede, Britanya İmparatorluğuna bağlı, bir göçmen topluluğu kurdular. Esas olarak değerli madenleri bulmak amacıyla gelen sömürgeciler, bunda başarılı olamayınca büyük ölçekli ticari tarım yapmak üzere ülkenin en verimli topraklarının büyük çoğunluğunu ele geçirdiler ve yerli halkı verimsiz topraklardaki bölgelere sürdüler. Siyahların silahlı mücadelesi sonucunda, Britanya'nın 1979'un sonlarına doğru organize ettiği görüşmeler sonucunda Lancaster House Antlaşması imzalanmış, 1980'de de ülke bağımsız olmuştur. Antlaşmaya göre beyazlardan elde edilecek toprağın siyahlara dağıtılabilmesi için (1990'a kadar geçerli olan kurala göre) kamulaştırma ancak; mülk sahibinin rızasıyla, geçerli piyasa fiyatı üzerinden, ücreti döviz olarak ödenmek şartıyla, yapılabilecekti. Böylece daha kuruluşunda, Zimbabwe hükümeti toprak konusunda oldukça kısıtlandırılmıştır (Southern Rhodesia, 1980).

1990-95 arasındaki dönemde gıda fiyatları % 516, tıbbi bakım, ulaşım ve eğitim fiyatları % 300 artmıştır. Hane halkının % 62'si temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiş ve derinleşen fakirlik nedeniyle, "spontane" ve "barışçıl" çiftlik işgalleri baş göstermiştir. Kötüleşen ekonomi yüzünden bölgedeki istikrarsızlığı arttıran bir gelişme de (neredeyse her evden en az bir kişinin komşular başta olmak üzere), diğer ülkelere yapılan göçlerdir. Bu, özellikle GAC ile ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Dış göçü daha da vahim kılan durum, doktor hemşire, öğretmen gibi ülkenin çok ihtiyacı olan eğitilmiş Zimbabwelilerin de dışarıya göç etmesidir (Dansereau ve Mario Zamponi, 2005).

Mugabe yönetimi beyazların bıraktığı rejimi daha iyi işler hale getirememiştir. Toprak reformunun kötü yönetilmesi ve kuraklık gibi unsurlarda etkili olunca, kendine yeten, hatta ihracatta bulunan Zimbabwe ekonomisi, girdiği kriz sürecinde % 40 küçülmüştür. Beyazlardan, otoriter ve baskıcı bir rejim devralan Robert Mugabe'nin liderliğindeki ZANU (Zimbabwe Afrika Milli Birlik Partisi) ilk başlarda oldukça pragmatist davranmış beyaz çiftçileri rahatlatmış, onları ülkeden sürmeyeceğini, kurulacak uzlaşmacı toplumda yerleri olacağını belirtmiştir. Fakat kısa sürede, kendini ülkenin kurtarıcısı olarak gören ZANU kadrolarının, ülke

içinde muhalif yapılanmalara izin vermeyeceği belli olmuş, bu durum Soğuk Savaş çatışmaları çerçevesinde Batı tarafından görmezden gelinmiştir. Daha 1981'de, Mugabe, bağımsızlığı sağlamış olan ZANU'ya katılmayanların niyetlerini anlamadığını söylemekteydi. Kuzey Kore'nin finanse ettiği, 5. Tugay eğitimini bitirir bitirmez, Joshua Nkomo liderliğindeki rakip parti ZAPU (Zimbabwe Afrika Halk Birliği), muhalif ilan edilmiş ve Mugabe'ye bağlı Tugay, azınlık Ndebele bölgesi olan Matabeleland'da ZAPU taraftarlarını ve onun askeri kanadı olan ZANLA (Zimbabwe Afrika Ulusal Kurtuluş Ordusu) gerillalarını öldürmeye başlamıştır. 5 yıl süren bu devlet terörü dalgasında, çoğunluğu sivil 10-20 bin kadar ZAPU taraftarı ve 800 kadar ZANU destekçisi öldürülmüştür (Catholic Commission, 1997). Ezilen ZAPU 1987 yılında, ZANU ile birleşmeye zorlanmış ve ZANU, ZANU-PF (*Patriotic Front*, Yurtsever Cephe) adını almıştır.² Siyasi gücün tekelleşmesi için başbakanlık makamı kaldırılmış ve Mugabe yürütücü başkan olmuştur. Böylece, ilk ciddi muhalefet partisi olan MDC (*Movement for Democratic Change*: Demokratik Değişim Hareketi) ve lideri Morgan Tsvangirai çıkana kadar, ülkede, *de facto* tek partili sistem kurulmuştur (Dansereau ve Zamponi, 2005).

Mugabe Rejiminin Otoriterleşme Süreci

Mugabe rejiminin otoriterleşmesi, 30 yıllık bir dönemde, karmaşık bir dizi, iç içe geçmiş gelişmelerle şekillenmiştir. Mugabe ülkeyi 1990'a kadar olağanüstü hal rejimiyle idare etmiştir. İlk dönemlerde, söylem düzeyinde kalan Marksizm'e rağmen, Mugabe rejimi, demokrasiyi ve kapitalizmi kabul etmiş sayılacak, beyaz çiftçilere müsamaha göstermesinin de etkisiyle, başta İngiltere olmak üzere, ABD ve İsveç gibi pek çok Batılı ülkeden takdir ve destek görecektir, kalkınma yardımları alacaktır (Youde, 2007). Soğuk Savaş mantığı içerisinde, Aralık 1982'de, Ronald Reagan, Zimbabwe'yi ABD askeri yardımı almaya hak kazanan ülkeler listesine ekleyecektir (Phimister, 2009).

Bağımsızlıkla beraber, beyazların ayrımcı sisteminden daha katılımcı bir sisteme, beyazların -tarımsal üretim başta olmak üzere,- üretimde ve mülkiyette baskın olduğu bir sistemden siyahların baskın olduğu ve halkın ihtiyaçlarını karşılayabilen bir ekonomik yapıya geçmek gerekiyordu; ancak rejim bu konularda başarısız olmuştur. Rejimin otoriterleşmesi, özellikle 2000 seçimlerinden sonra dünyanın dikkatini çekmiştir. Süreç içerisinde Mugabe, hem ateşli destekçileri hem de kıyasıya eleştirenleri bulunan,

² Bu çalışmada, bu tarihten sonraki dönemlerden bahsederken de okuma kolaylığı olması için ZANU-PF'ye kısaca ZANU denecektir.

tartışmalı uluslararası siyasetçilerden birisi haline gelmiştir. Mugabe ve ZANU ileri gelenlerinin söylemleri ve siyasi hareket tarzları Mugabizm olarak tanımlanabilecek bir akım ortaya koymuştur. Mugabizm'e, solcu-milliyetçiliğin bir türü, Afro-radikalizm ve yerlililik gibi isimlendirmelerle pek çok açıdan bakılabilmektedir. Rejime toleranslı yaklaşan uzmanlara göre, Mugabizm tüm Afrika'da geçerli, "kurtarıcı" ideolojinin bir türüdür ki bu tavır tüm emperyalizm ve sömürgecilik formlarına karşı ve sömürgeci dönemin yol açtığı adaletsizliklere, radikal bir yeni bölüştürme ile karşı çıkmaktadır. Neo-liberalizmden etkilenen ve çoğunluğu oluşturan konuyla ilgilenen diğer uzmanlara göreyse; Mugabizm, liberal yönetim normlarına insan haklarına ve demokrasiye tepeden bakan, ırkçı otoriterliğin, popülizmin ve şovenizmin bir türüdür. İlk başlardaki seçimlerde rahatlıkla anayasayı değiştirecek kadar büyük destekler alan rejim, seçimlerde zorlanmaya ve Batı'dan baskı görmeye başladıkça, kendini tehdit altında hissetmiş ve hırçınlaşmış; yabancı etkisine karşı tavır almıştır. Özellikle rejimi eleştiren İngiltere en ciddi dış tehdit sayılmaya başlanmıştır. Mugabe'ye göre, emperyalist Batılılar, Zimbabwe konusunda söz verdikleri sorumluluklarından kaçmışlardır. Yaptırımlar uygulayarak ülkede rejimi değiştirmeye, kendi akrabalarını korumaya çalışmaktadırlar. Batı "ahbab ve dostlarından" toprakları geri aldığı için kendisini şeytanileştirmektedir (Ndlovu-Gatsheni, 2009).

Sam Moyo, Paris Yeros ve Mahmood Mamdani gibi düşünürlere göre, Mugabizm, sömürge sistemi tarafından hakları inkâr edilenler için bir "kitle adaletidir". Mamdani'ye göre; Batı'yı tersleyen ve Batılıların akrabalarının mülklerine el koyan Mugabe, zaman zaman çok aceleci bir şekilde toprak dağıtımına el atmış, çeşitli hatalar yapmış olsa da; toprak *demos'a* geçtiği için, bu anlamda Zimbabwe demokratik bir devrim gerçekleştirmiştir. Mugabe rejimini ağır bir şekilde eleştiren akademisyenlere göreyse, rejimin kendini emperyalizmin kurbanı gibi göstermesine kanmamak gerekmektedir (Mamdani, 2008; Hoffman,2012).

Mugabizm, bir yönüyle 'yerlililik' demektir. Zimbabwe, yerli siyahlarıdır ve ülkede yaşayan tüm beyazlar, Avrupalı yağmacılardır. Mugabizm, aynı zamanda maçoluğu, militarizmi ve şiddeti savunan bir ideoloji olabilmektedir. Böylece, rejim baştan beri yerlileri de iki kategoride değerlendirmiştir. Bir kısmı, bağımsızlık savaşına katılmış, canını riske atmış, sürgüne gönderilmiş ya da hapis yatmış "gerçek" erkeklerdir ve bunlar "toprağın çocuğu" oldukları, fedakârlık ve cesaret gösterdikleri, risk alıp Batı'ya da karşı durdukları için, devleti yönetmek ve bunun getirdiği her türlü menfaati elde etmek haklarıdır. Bir kısmı da, maalesef, gerçek

vatansever olarak yetişmemiş, zamanla düşman oldukları ortaya çıkan beyaz çiftçilere ve onları koruyan düşman ülkelerle çeşitli komplolara girebilen muhalefeti desteklemek gafletine düşmüştür (Hammar, 2008). Özellikle muhalefet partisi MDC'nin çok oy aldığı 2000 ve 2002 seçimlerinden sonra, Mugabe ve yandaşlarına göre, Zimbabwe halkının ikiye bölündüğü açıkça ortaya çıkmıştır: Kendileri gibi düşünen gerçek vatansever ve muhalefette yer alanlar, hainler, satılmışlar, kuklalar ve millet düşmanları olarak tanımlanmıştır. Bağımsızlığın ve sonrasındaki kazanımların devamı için, gerekirse bunlara karşı güç kullanımı meşru görülmüştür. ZANU ileri gelenleri, 1970'lerdeki kanlı bağımsızlık savaşı sürecinde ülkeyi 'fethettikleri' için ülkeyi ebediyete kadar yönetme hakkını kendilerinde görmektedir (Bratton ve Masunungure, 2008). 2000 yılından beri, özellikle kritik seçim dönemlerinde ZANU, güvenlik güçlerini, gazileri ve parti milisi gençleri kullanarak muhalefeti sindirmeye çalışmaktadır. ZANU'nun baskıcı taktiklerinin kırsal kesimde hala işe yaradığı iddia edilmektedir. Mugabe ve yandaşları zaman içerisinde propagandaya ve güç kullanımına daha fazla dayanmak zorunda kalan bir yönetici sınıf haline gelmişlerdir. Otoriter rejimlerin genel hastalığı olan rant kollama ve "ilkel servet birikimi" Zimbabwe'de de baş göstermiştir ve hala devam etmektedir (Brett, 2008).

Kilit Bir Sorun: Toprak

Afrika'nın bu bölgesinde, 50 yılda, liderlerin toprak haklarının dağıtımını konusunda anayasalar tarafından sınırlandırılmamaları, çok partili ortamda rekabetçi seçimlerde seçmen desteği için, eğitim, sağlık veya kamu işlerine göre daha cazibeli, daha garantili bir destek sağlama aracı olmasının yanı sıra ekonomik krizler, devletin mali kapasitesi azalması gibi nedenlerle siyasi iktidarların devamı için toprak bir koz/güç olarak kullanılmaktadır (Boone ve Norma Kriger, 2010). Toprakların beyazlardan alınıp siyahlara verilmesi konusu, özellikle 1997'den sonra, en önemli siyasi tartışmaları alevlendirip zaman zaman şiddete ve çiftliklerin işgaline sebep olmuşken, insan hakları ve demokrasi konusu o dönemde uluslararası ajandada nispeten daha marjinal bir yer bulabilmiştir. Mugabe'nin söyleminde toprak reformu 'fethedilenin fethi' olarak belirmiş ve ülkeye gerçekten sahip olmanın önemli bir parçası olarak görülmüştür.

Bağımsızlık mücadelesinin itici güçlerinden birisi olmasına rağmen, ilk yıllarda, toprak reformu çok yavaş ilerlemiştir. Bunda Lancaster House Antlaşmasının katı kuralları, İngiltere'nin yeterince finansman sağlamaması, devletin elinde piyasa şartlarında kamulaştırma için yeterli

kaynağın olmaması ve Mugabe rejiminin toprak taleplerinin esas olarak kendini haksızlığa uğramış hisseden Ndebele azınlığından geldiğini düşünerek konuyu ihmal etmesi gibi faktörler etkili olmuştur. Süreç içerisinde, IMF antlaşması ve kuraklık gibi nedenlerle zor durumdaki halk kesimleri, 1990'ların ortalarından itibaren hükümete daha doğrudan adımlar atması için baskı yapmaya başlamıştır. Bu dönemde şiddet kullanmadan, kullanılmayan, az kullanılan veya çok büyük olan çiftliklerin bir kısmının işgalleri başlamıştır. 1997'de protestolara gaziler de katılmıştır (Muvingi, 2008). Böylece, parti tarafından organize edilmeyen (şiddetsiz) çiftlik işgalleri, toprak konusunun önemli bir noktaya geldiğini göstermiştir. Yaklaşık 200 bin üyesiyle, parti için önemli bir güç haline gelen Zimbabwe Gaziler Derneği, toprak dağıtımın bu sefer daha popülist ve milliyetçi bir şekilde gündeme gelmesini sağlamıştır (Dansereau ve Zamponi, 2005). Gaziler, hükümetten tek seferde kişi başı 2,800 dolarlık ödeme ve ayrıca emekli maaşı koparmayı başarmışlardır (ICG, 2004). Hazineye karşılığı olmayan bu ödemeler enflasyonu azdırmış, açığı kapatmak için vergilerin artırılması da, işçi hareketini ZANU'dan daha da uzaklaştırmıştır. Süreç içerisinde, Batılı ülkelerin toprak reformuna destek vermekte samimi olmadıkları görülmüştür; örneğin 1976'da 1,5 milyar dolar için söz veren ABD sadece 45 milyon dolar, Zimbabwe hükümetine göre İngiltere sadece 17 milyon Sterlin vermiştir.

Meşruluğunu artırmak ve destek toplamak isteyen Mugabe rejimi, çiftlikleri işgal edenlerin, onların yerel liderlerinin ve yeni zenginleşmiş siyah kesimlerin de baskısıyla 1999 yılında anayasayı değiştirmeye karar verdi. Değişiklikler, Mugabe'nin iki dönem daha başkan seçilebilmesinin önünü açmayı ve beyaz çiftçilerden toprağın tazminat ödenmeden alınmasını öngörüyordu. Şubat 2000'deki referanduma sadece % 20 katılım oldu ve beklenmedik bir şekilde teklif % 55'e, 45 reddedildi. Rejimin şehirlerdeki desteği çökmüş gibiydi; Harare ve Bulawayo gibi büyük şehir merkezlerinde ret oranı % 75 civarındaydı. Toprak sorunu ve ülke önemli bir kavşak noktasına gelmişti. O güne kadar, bu konudaki yavaşlığın da etkisiyle, hükümet Hızlı Toprak Reformu programını ilan etti. Konu, alelacele ve gerekirse zor kullanarak çözülecekti; bu girişim rejimle Batı'nın arasını daha açtı (Moyo, 2005).

Amacı bakımından toprak reformuna sempatiyle bakanlara göre sorun; yaptırımların iyice zora soktuğu ve sinirlendirdiği "radikalleşen devletin", "kesintiye uğrayan devrimi" tamamlaması ve gerekirse şiddet kullanılmasına göz yummasıyla çözülmüştür. Mugabe bir anlamda beyaz çiftçilerden tüm Batı'ya duyduğu nefretin acısını çıkarmış, onları tüm

sorunların yaratıcısı, günah keçileri ilan ederek aynı zamanda içerdeki dikkati de biraz dağıtmıştır. 2007 itibarıyla, bağımsızlıkta 275 bin kadar olan beyaz nüfustan sadece 30 bini ülkede kalmış ve ellerinde de sadece birkaç yüz çiftlik kalmıştı. El değiştiren toprakların kimlere dağıtıldığı da tartışmalı bir konudur. Bu konuda rejimi eleştirenlere göre, bağımsızlıktan bu yana, beyaz çiftçilerin ellerindeki arazinin % 80'i el değiştirmiştir. Kanun gereği bunlar önce hükümete teklif edilmiş ama Mugabe hükümeti bunları almamıştır. Büyük çiftlikler ise topraksız köylülere değil, Mugabe'nin yakınında bulunan siyah elitlere verilmiştir (Howard-Hassmann, 2010). İktidar yanlılarına göre, hükümetin elinde toprakları almak için yeterli kaynak bulunmamıştır. Toprak dağıtımı tamamen bir başarısızlık olarak görülemez. İddia edilenin aksine, faydalananlar arasındaki en büyük çoğunluk sıradan insanlardır. Bir çalışmaya göre, yeni toprak sahiplerinin % 68,2'si yakın çevrelerdeki kırsal bölgelerden, % 18'i de kasabalardan gelen sıradan insanlardı (Scoones ve diğ. 2010).

Toprak reformunun şeffaf olarak yapılmaması; siyasi çıkarlar için kullanılması ve yüksek seviyedeki siyasi ve askeri memurların sadakatini sağlamak amacıyla kayrılmaları, yeni bir zengin siyah toprak sınıfının doğmasına katkıda bulunmuştur. Bu yeni sahiplerin pek çoğunun aslında tarımdan anlamaması ve *hafta sonu çiftçileri* olmaları üretimi olumsuz etkileyen faktörlerden birisi olarak dile getirilmektedir (Nmoma, 2008). Parti patronajının, temel sosyal ve ekonomik alanlara nüfuz etmesi bu kilit konuda da çarpık sonuçlara yol açmıştır (Scarnecchia, 2006).

Zorlanan Rejim ve Yükselen Muhalefet

Zimbabve'deki krizin ve rejimin köşeye sıkıştığında neler yapabileceğinin önemli gösterge olaylarından birisi de, 2005 yılındaki Operasyon Murambatsvina'dır (Temizlik). Hükümetin operasyonu büyük şehirlerde aniden başlamış ve sadece 2 ay içerisinde 700,000 Zimbabweli yaşadıkları yerlerinden ve geçimlerinden edilmiştir. Büyüklüğü ve şiddeti nedeniyle halk arasında "Tsunami" diye tabir edilen operasyonun hedefi büyük çoğunlukla, şehirlerde kayıtdışı ekonomi ile ayakta kalmaya çalışan ve muhalefete oy verenler oluşturmaktaydı (Fontein, 2009). Genel seçimlerden sadece 48 gün sonra başlayan operasyonun, resmi gerekçeleri, özellikle başkent Harare'de oluşan enformel sektörün oluşturduğu kaos ve çarpık şehirleşme, sokakta vergi vermeden, stratejik bir konu olan döviz dahil, ticaret yapılmasının yol açtığı ekonomik zararlar olarak sayılmıştır. Bunun için, bu işlerle uğraşanların iş yerlerinin, barınaklarının yıkılması ve geldikleri yer olan kırsal bölgeye sürülmeleri gerekmektedir. Muhalefete

göre, buradaki karlı faaliyetlerin ele geçirilmesi ve böylece ZANU patronajının şehirlere de yaygınlaşması amaçlanmıştır (Tibaijuka, 2005). 31 Mart 2005 seçimlerinde kentsel bölgelerdeki 30 sandalyenin 26'sını MDC kazanmıştı. Rejim, şehirlerde muhalefete oy veren kesimleri cezalandırmaktan başka, temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı en yoksul kentsel nüfusu tekrar kırsal alana sürmeye çalışmıştır. Murambatsvina'dan özellikle kırsal kesime gönderilen kadınlar, tekrar şehre gelmelerindeki zorluk nedeniyle daha olumsuz etkilenmişlerdir (Musoni, 2010).

MDC'nin liderliğini yaptığı rejim karşıtları, ZANU'yu ve onun içindeki "güç delisi" bir avuç eliti, 20 yıl süren yanlış ve zayıf yönetim sonucu, Afrika'nın mücevheri olan Zimbabwe'yi başarısız bir devlet haline getirmekle suçlamışlardır. Literatürde de temel sorunun, yönetim zafiyeti olduğu genellikle kabul görmektedir. Mugabe rejimi özellikle ekonomik politikalarda başarısız olmuş, Zimbabwe yabancı yatırımcıların risk almak istemediği bir ülke konumuna gelmiştir. Enflasyon oranı yıllık olarak 1999'da % 58'den 2003'te % 365'e, 2006'da % 1017'ye, 2007'de % 6724'e ve 2008'de de astronomik bir şekilde % 231 milyona fırlamış, bankacılık, madencilik, imalat ve turizm sektörleri çok olumsuz etkilenmiştir (Hwami, 2010).

Sistem, özellikle tarımsal üretim konusunda büyük bir başarısızlığa uğramıştır. Ticari tarımla uğraşan deneyimli kesimin gitmesiyle, 2000'den sonra tütün, buğday, soya, kahve ve ay çekirdeği üretimlerinde % 25-70 arasında, temel besin maddesi mısırdaysa % 65 oranında çok büyük düşüşler gerçekleşmiştir (Richardson, 2007). Askerlerin ve polislin disiplinsizliği, yozlaşması ve bürokrasinin hastalıklı hali nedeniyle, kamulaştırılan alanlardaki *sahiplik* konusu çözülememiş ve sahipsiz kalan çiftlikler yağmalanmıştır. Rejim, topraklarına kavuşan siyah çiftçileri, altyapı, tohum ve gübreleme konularında destekleyememiş ve ihtiyaç duyulan tarım eğitimi sağlamamıştır.

2003 itibariyle, Zimbabwe halkının yarısı gıda sıkıntısı çekmekteydi. Dünya Gıda Programı'na (WFP) göre, hızla kötüleşme sonucu durumda, 2009'da, nüfusun % 75'i uluslararası gıda yardımına muhtaç hale gelmiştir (Howard-Hassmann, 2010). Rejim, kuraklığa vurgu yaparak gıda güvensizliği konusunda hükümetin bir suçu olmadığını ima etmiştir. Richardson'a göre; 1990-95 arası ve 2001-2002'deki kuraklık yıllarında yağın yağmur miktarında % 15'e varan azalmalar olsa da, bu tarım üretimindeki dramatik düşüşü açıklamaktan uzaktır; esas faktör hükümetin bu konudaki yönetim zafiyetidir. Kamu hizmetinin çökmesinin ve yoksulluğun derinleşmesinin

en kötü yansımalarından birisi, ülkenin en önemli sorunlarından olan AIDS salgınıyla ilgilidir. Zimbabve’de 15-49 yaş arasındakilerin yaklaşık dörtte biri HIV virüsü taşımaktadır.

Ekonomik küçülme yüzünden, ZANU’nun kaynak dağıtım kapasitesi oldukça kısıtlanmıştır. Rejimden faydalanan parti ileri gelenleri, sivil ve askeri bürokrasi içerisinde rejimle enformel bağları bulunanlardır. Zenginleşen bu kesimlerin içerisinde Mugabe’ye, uluslararası kamuoyu ile ilişkilerin normalleşmesi ve ekonominin düzelmesinin önünde bir engel olarak bakanlar bulunmaktadır. Azalan kaynaklar üzerinde ve iktidar sırasının kimde olduğu konusunda Mugabe cephesinde çatlaklar baş göstermiştir. Yolsuzluk çok yaygınlaşmış ve tüm ekonomiye yayılmıştır. Enflasyonist ortamda, üniversitelerde bile eğitim aksamaktadır. Karaborsa, yasal piyasayı gölgede bırakmakta ve günlük geçim kaygısı kaçınılmaz bir şekilde suça bulanmakta; günlük hayat yozlaşmaktadır (Bratton ve Masunungure, 2008). Ekonomik ve sosyal zorlukların en önemli sonuçlarından birisi de dış göç dalgasıdır. Yurtdışına göç etmek zorunda kalanların 3-4 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir ve büyük çoğunluğu genellikle yasadışı yollardan (zaten % 40 işsizliğe sahip GAC’ne) genelde vasıfsız işçi olarak, günlükü 5 dolara kadar düşen ücretlerle çalışmaya gitmektedirler.

Zimbabve siyasetindeki en önemli kırılma noktaları, kritik seçimler ve 2000 yılındaki rejimin kaybettiği referandum oluşturmuştur. Bundan sonra, ZANU, seçim sonuçlarını şansa bırakmamak ve gerekirse hain olarak damgaladıkları muhalefeti destekleyenlere karşı suikastlar, işkenceler, gıda yardımının kullanılması gibi radikal yöntemleri de kullanarak iktidarda tutunmak için legal ve illegal bir mücadele içerisine girmiştir (Maudeni, 2004). Sendikal hareketten beslenen MDC’nin yükselmesinden önceki cılız muhalefet hareketleri, ZANU’nun seçimlerdeki ezici üstünlüğünü engellememiştir.

Güvenlik Sektörü Reformu

Ülkenin demokrasiye geçiş sürecinin önündeki en önemli tehdit Güvenlik Sektörü denilen kesimden gelmektedir. Rejimin otoriterleşmesinin ve Mugabe’nin şahsi otoritesinin erozyona uğramasının bir yansıması olarak zamanla Operasyonlar Genel Komutanlığı (*Joint Operations Command*; JOC) adı altındaki bir yapılanma rejimin en önemli güç kaynaklarından birisi haline gelmiştir. JOC, [Karasal] Ordu Komutanı, Hava Kuvvetleri komutanı, Emniyet Genel Müdürü, Hapishaneler Genel Müdürü, İstihbarat Başkanı ve finansal kaynağı sağlayan Merkez Bankasının başkanı gibi etkin görevlere

gelen ZANU'lu yetkililerden oluşmaktadır. Yaklaşık 20 kadar oldukları düşünülen bu kilit makamlardaki güvenlik bürokratları (*securocrats*) geçiş sürecini de fiilen veto edebilecek güce sahip bulunmaktadır.

Ordunun açıkça politikanın içine çekildiği ve Mugabe'nin arkasındaki esas gücün ordu olduğu yorumları yapılmaktadır. Perde arkasındaki süreç daha eskiye dayansa da, ordunun açıkça siyasete bulaştığı zaman olarak 9 Ocak 2002 gösterilebilir. Bu tarihte yanında diğer JOC üyeleri de alan General Vitalis Zvinavashe, ordunun sadece uğruna binlerce hayatın verildiği bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğünü, milli çıkarları, Zimbabve'nin değerlerini, geleneklerini ve inançlarını savunan siyasi liderlere destek olacağını deklare etmiştir (Cheeseman, 2010). Güvenlik Sektörünün elitleriyle, 87 yaşındaki lider Mugabe arasında zamanla bir ortak yaşam ilişkisi kurulmuştur. Nasilki Aralık 2009 kongresinde 5 yıl daha partinin başkanlığına seçilen Mugabe belirsiz bir gelecekle karşılaşmaktansa iktidardayken ölmek istiyorsa, güvenlik bürokratları da, eğer bir geçiş kaçınılmaz hale gelirse, süreci baltalamamak karşılığında, ele geçirdikleri servetlerin kendilerine bırakılması ve rejim için işledikleri suçlardan dolayı hiçbir şekilde yargılanmamaları gibi bazı garantiler istemektedirler. MDC'yi tecrübesiz bulan ve Tsvangirai'yi küçük gören ZANU, mümkünse tüm geçiş sürecinin baltalanmasını, geriye çevrilmesini, başta MDC olmak üzere muhalefet partilerinin altlarının oyularak halktan aldıkları desteğin azalmasını istemektedir. Bu mümkün olmazsa, MDC içinde darbe korkularını körükleyerek, geçiş sürecinin ana hatlarının ZANU ve onun yapılanması içinde kilit mevkilerde bulunanların işine gelecek şekilde yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır (ICG, 2010).

Mugabe'nin ölmesi veya başka bir şekilde başkanlığı bırakması halinde, ZANU'nun istediği gibi, siyasi otoritenin partinin elinde kalma olasılığına karşı, ZANU liderliği ve Başkanlık makamı için, partide amansız bir mücadele vardır. Bu mücadelede iki önemli kamp öne çıkmıştır; bir yanda müteveffa General Solomon Mujuru³ ve eşi Mugabe'nin iki başkan yardımcısından birisi olan Joyce Mujuru'nun etrafında kümelen grup, diğer yanda uzun yıllar Güvenlik Bakanlığı yapan Emmerson Mnangagwa etrafında toplanan grup. Bu mücadele içinde kabile ve klan bağları da önemli bir rol oynamaktadır (ICG, 2006). Hem Mnangagwa, hem de Mujuru, Shona çoğunluğuna ait ama farklı klanlardandır. Mnangagwa

³ Solomon Mujuru 2011 Ağustos'unda çiftliğinde çıkan bir yangında ölmüştür. Ticari ilişkileri, elmas madenleri üzerindeki rekabet, eşinin başkanlığına oynayan grubun zayıflatılması veya ZANU içinde gizli bir hesaplaşmadan dolayı öldürüldüğü şeklinde spekülasyonlar yapılması, ülkenin ne kadar karanlık bir dönemden geçtiğine işaret etmektedir.

toplumun % 35'ini oluşturan Karangalardan, Joyce Mujuru ise % 25'ini oluşturan Zezurulardandır. Mugabe'nin dar çevresindekilerin çoğu, Zezuru alt grubundandır (Muzondidya, 2007). Mujuru grubu iktidar mücadelesinin önemli bir parçası haline gelen ordunun önemli bir kısmının desteğini alırken, Mnangagwa grubu daha ziyade devlet bürokrasinin desteğini almaktadır (ICG, 2006). Mugabe'nin böl ve yönet politikasının bir devamı olarak Mnangagwa ve Mujuru dışında başka bir ismi işaret etme olasılığı da mevcuttur. Bu karmaşa dolayısıyla, son aylarda Zimbabwe'yi gerçekte kimin yönettiğine dair spekülasyonlar artmıştır. Hala tek liderin Mugabe olduğunu savunanların yanında, onun gerçek güç sahiplerinin bir kuklası haline dönüştüğünü ileri sürenler de vardır.

Tsvangirai, güvenlik sektörünün önde gelenlerini siyasete girmemeleri konusunda uyarmakta ve eğer siyasete girmek istiyorlarsa üniformalarını çıkararak seçimlerde kendisine rakip olmalarını tavsiye etmekte; güvenlik bürokratlarının, perde arkasında gerçek güç olduğunu, Mugabe'nin artık kontrolü elinde tutamadığını belirtmektedir. Evi bombalanan MDC'li Maliye Bakanı Tendai Biti'ye göreyse, Zimbabwe'deki atmosfer Ruanda'da 1990'larda 800,000 kişinin öldürüldüğü dönemdeki havaya benzemektedir (www.dailynews.co.zw, 20 Haziran 2011).

Dowden'e göre, MDC'de kendi içinde bölünmüş olduğu için Mugabe'den sonra iktidara gelecek kişinin de ZANU saflarından çıkma ihtimali vardır. Ancak, Mugabe öldükten sonra güç aldığı yapının (Nijerya'da Sani Abacha veya Zaire'de Mobutu'dan sonra olduğu gibi) parçalanması da söz konusu olabilir (Dowden, 2006). Mugabe'de, birlik için partisinin kendisine ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Kendisini zinde hissettiğini (BBC Monitoring Africa, 21 Mayıs 2011) partisinin rejim değişikliği isteyen güçlerin karşısında, içinde bulunduğu krizden başarıyla çıkması halinde emekliliği düşünebileceğini belirtmektedir.

“Adil Seçim Ortamı” Sorunu

ZANU cephesine göre, ülkenin ve ekonominin yönetimi, sadece sandıktan çıkan sonuca göre şekillendirilemezdi çünkü “gerçek” mücadele daha yakın zamanda çalımlıkların arasında verilmişti. Savaşta kazanılmış bir ayrıcalığın, halkın da bilinç seviyesi düşünülduğünde, sadece *sandık öyle istedi diye* devredilemeyeceğini ZANU gayet açık dile getirmektedir. Dolayısıyla, özellikle kritik seçim dönemlerinde, muhalefetin şiddetle sindirilmeye çalışılması sık görülmektedir. Örneğin, 2008 başkanlık seçimlerinde, 200 kadar Tsvangirai destekçisi öldürülmüş, on binlercesi evsiz bırakılmıştır. STK'lar; gençler, gaziler ve ordu mensuplarından oluşan 80 bin kişinin,

seçimlerde ülkenin 59 bölgesinin her birinde, Mugabe ve ZANU zaferi için çalışmak üzere örgütlendiğini iddia etmektedir. Geçmişte de Zimbabwe’de bu şekilde “sandık doldurma” eylemlerinin olduğu hatırlatılırken durumdan Jacob Zuma’nın haberi olduğu iddia edilmektedir (The Zimbabwe Independent, 9 Haziran 2011).

Mugabe’nin ilerleyen yaşına rağmen, kendi yerine geçecek bir halefi yetiştirmemiş olmasının ülkenin istikrarı ve demokrasiye geçişi için önemli bir tehdit oluşturduğunu belirten çevrelere göre, ZANU, Mugabe’nin sağlığı kötüleşmeden seçimleri oldubittiye getirmek istemekte muhalif çevrelere göre, seçimlerin manipülasyonuna izin veren alt yapı hala aynıdır. MDC yetkililerine göre, mevcut seçmen kütüğünde altı milyon seçmen kayıtlıdır ancak gerçek seçmen sayısı iki milyon kadardır; gerisi hayalet seçmenlerdir. “Sadece yılanların ve kuşların olduğu bir bölgede” 45 bin kayıtlı seçmen varken binlerce insanın yaşadığı kentsel bir bölgedeyse 8 bin kayıtlı seçmen vardır. MDC’ye yakın sivil toplum kuruluşları, geçmişte yapılan seçim yolsuzluklarının tekrarlanmaması için seçim sürecinin militerleştirilmesine son verilmesini istemektedirler (BBC Monitoring Africa, 19 Mayıs 2011).

Rejimin, seçimlerde milislerini kullanarak muhalefeti ve medyayı sindirmeye çalışması, insan haklarını ihlal etmesi ve gıda yardımını da bir silah olarak kullanması, içerdeki ve dışarıdaki muhalefetin eleştiri konusu olmuştur. Seçimlerin adil bir ortamda yapılıp yapılmadığı tartışması dış gözlemcilerin raporlarına da farklı şekilde yansımıştır. Pek çok bağımsız gözlemci, özellikle kırsal bölgelerde rejimin seçimlere baskı ve hile karıştırdığını söylerken, Afrika Birliği Örgütü gözlemcileri, bölgesel dayanışma çerçevesinde, 2008’deki başkanlık seçimlerine kadar genel olarak seçimlerin adil yapıldığını ilan etmişlerdir. 2008 seçimlerinin de gösterdiği gibi, yorulan, yıpranan rejim, baskı ve propagandayla gerekli oy oranlarını yakalamaya devam etmeye çalışmıştır. Ancak, şehirleşmenin iki kat artması, bağımsızlık savaşını görmemiş yeni neslin oy kullanacak çağa gelmesi gibi derin toplumsal değişimlerden geçen Zimbabwe’de, bir anlamda, rejim tarafından etnik olarak dışlanan Ndebele konuşanlar, şehirliler, eğitilmiş gençler ve son yıllarda ekonomik, sosyal kriz nedeniyle olumsuz etkilenen pek çok Shona konuşanlardan oluşan geniş bir kesim, adil yapılacak bir seçimde eski yönetimi tasfiye edebilir.

Aslında, ZANU hiçbir zaman kendisini bağımsızlık için savaşan silahlı bir örgütten, demokratik siyasi bir partiye dönüştürememiştir ve özellikle kriz dönemlerinde gerçek yüzünü göstermektedir. Bunun sebepleri beş başlıkta

özetlenebilir: 1) Sonsuza kadar yönetme hakkını kendinde gören bir ideoloji; 2) Devlet kurumlarına nüfuz etmiş bir parti yapısı; 3) Parti destekçilerinin ellerine geçmiş yolsuzluklarla dolu bir ekonomi; 4) Askeri yetkililerin siyaset yapımına katılmaları için kurumsallaşmış bir rol; 5) Gittikçe daha fazla, yardımcı güçlerin taşeronluğuna bırakılan şiddete başvurulması. İhtiyaç duyulduğunda, parti propagandasıyla ülkedeki durum sürekli bir *chimurenga* (silahlı mücadele) olarak nitelendirmekte ve muhalefet de sömürge düzenini tekrar getirmek isteyen hainler grubu olarak gösterilmektedir (Bratton ve Masunungure, 2008). Dolayısıyla, seçimleri muhalefet kazansa da iktidarın devredileceği şüphelidir çünkü ZANU'ya göre MDC rejim değişikliğini sağlamak için İngiltere, diğer Avrupa ve ABD hükümetlerince desteklenen bir truva atıdır; önerdiği liberal politik ve ekonomik reformlar, gerilla hareketinin “sosyalist gündemini ve tarihsel katkısını” yadsımaktadır.

Seçim öncesi dönemde, MDC destekçilerine karşı yürütülen şiddet ve sindirme kampanyasına göre nispeten açık bir ortamda geçen 29 Mart 2008 Başkanlık seçimleri, Zimbabwe için önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. MDC'ye göre, seçim kurulunun (kayıt bürosu) başında 20 yıldır Mugabe'nin atadığı bir yetkilinin olmasının da yardımıyla, seçimler öncesinde seçmen kütüklerine bebeklerin veya ölülerin yazılması gibi usulsüzlükler yapılmıştır. Seçim sonucunda, Tsvangirai % 50,3 oy aldığını iddia ederek doğrudan zaferini ilan etmiş, buna karşılık ZANU tüm ülke çapında bir şiddet ve sindirme kampanyası başlatmıştır. 2 bin kişi tutuklanmış ve 200 bin kişi de yerlerinden edilmiştir. 2 Mayıs'ta seçim yetkilileri resmi sonuçları Tsvangirai % 47,9 ve Mugabe % 43,2 olarak açıklamış; 27 Haziran 2008'de de ikinci tur oylama yapılması kararlaştırılmıştır. Bir ay içinde 5 defa tutuklanan Tsvangirai, bu şiddet ortamında sırf kendisine destek verdiği için insanların ölmesini istemediğini ilan ederek yarıştan çekilmiş; ikinci turda tek aday olarak kalan Mugabe oyların % 85'ini alarak bir dönem daha başkan seçilmiştir.

Bu sefer seçim sonuçları bölgesel aktörler tarafından dahi meşru kabul edilmemiştir. Batılı ülkelerin nüfuzlarını kullanması sonucu bölge devletleride Mugabe'ye, muhalefetle bir uzlaşmaya varması için baskıları arttırmak zorunda kalmışlardır. SADC (Güney Afrika Gelişme Topluluğu) üyesi ülkelerinin ve GAC'nin baskılarının da yardımıyla Mugabe ve Tsvangirai 24 Temmuz 2008'de iktidarın paylaşıldığı, kapsayıcı bir hükümet için görüşmeye başladılar. SADC sponsorluğunda gerçekleşen uzun görüşmeler sonucunda, içeride ve dışarıda meşruiyeti oldukça sarsılan Mugabe, muhalefetle anlaşmayı kabul etti. Böylece Global Politik

Antlaşma (“Global Political Agreement”, GPA), 15 Eylül 2008’de imzalandı ve bir Milli Birlik hükümeti, Şubat 2009’da kuruldu.⁴ Başkan Mugabe’nin yanına başbakan olarak Tsvangirai geldi ve MDC-M’den Arthur Mutambara’ya başbakan yardımcılıklarından birisi verildi. Tsvangirai ve partisi ikincil planda kalmaya mecbur edildi (Alden, 2010). Antlaşmaya rağmen, bu kapsayıcı hükümetin amacının ne olduğu, nasıl çalışması ve ülkeyi nereye götürmesi gerektiği gibi temel konularda ZANU ve MDC arasında derin görüş ayrılıkları vardır.

Geçiş zorlaştıran faktörlerden birisi de, Zimbabwe’nin siyasi yapısıdır. Ülkede, siyaseti profesyonelce yapan bir sınıf vardır. Özellikle dış yardımlardan nemalanmak için parti ve sivil toplum kuruluşları kurmak yaygındır. Bu muhalefet enflasyonu içerisinde, muhalefetin ve sivil toplumun, Mugabe cephesine karşı oluşturabildiği tam bir birlik yoktur. En büyük muhalif güç MDC dahi, yöntem ve kişisel görüş ayrılıkları nedeniyle 2005 yılından beri bölünmüş durumdadır. Genel olarak, Zimbabwe sivil toplumu da bölünmüş, zayıf, ideolojik kamplaşmadan muzdarip, maddi imkânlardan yoksun, ağırlıklı olarak şehirlere sıkışmış ve kısmen ZANU tarafından asimile edilmiştir. Demokratik açıdan daha olgun bir sisteme geçilmesi istenmektedir ama bu geçiş istemeyen ve statükodan nemalandığı için derin siyasi ve ekonomik reformları mümkün olduğunca engellemek isteyen devletin tüm kurumlarına kök salmış bir ZANU yapılanması vardır. Bölünmeye meyyal muhalefeti bir arada tutan tek şey Mugabe’ye duyulan nefretse, onun tarih sahnesinden çekilmesiyle, toplumsal bölünme ve mücadele yeni formlarda daha da artabilir.

Üzerine en çok titreten ve ihtiyaçları öncelikli olarak karşılanmaya çalışılan silahlı kuvvetler, ZANU’nun büyük etkisi altında, Mugabe rejiminin en büyük dayanaklarından birisi olarak bilinmekte ve birlikte bu ilişkide de bir takım sarsıntılar olmuştur. Mugabe’nin azalan otoritesinin etkisiyle ordunun ileri gelen generalleri giderek daha fazla doğrudan siyasete müdahale etmektedirler. Ayrıca, ordu mensupları, kötüleşen ekonomik durumdan nasibini almış reel ücretleri enflasyon karşısında erimiştir. Bu durum, zaten en baştan beri disiplin sorunu olan ordu mensuplarının sınır ötesi silahlı soygunlar, elmas gibi değerli madenlerin illegal ticareti, fildişi veya kürk gibi metalar için izinsiz avlanma, rüşvet, gasp ve şantaj gibi suçlara karışmalarının önünü açmıştır (ICG, 2006). Ordunun reformdan

⁴ Global Politik Antlaşmadaki “Global kelimesi, Zimbabwe üzerine otoritelerden, Prof. Michael Bratton’a göre, imzalayanlar tarafından ‘kapsayıcı’ bir antlaşmaya işaret amacıyla tercih edilmiş olabilir. Ancak siyasi partiler haricinde sivil toplum kuruluşlarına danışılmamıştır (kişisel e-posta iletişimi 10. 2. 2012).

geçirilmesi başarılardan, ÷lke içinde karışıklık çıkması halinde çözümün değil sorunun bir parçası olacağı düşün÷lmektedir (Maudeni, 2004).

Kırılgan geçiş sürecindeki en önemli konulardan birisi de, bölgesel ve küresel aktörlerin desteğidir. Yeterli yerel kaynak olmadığı için uluslararası bağışçılardan eskiye göre çok daha cömert olması gerekmektedir (ICG, 2010); ÷lke dış yardımlara ve borç iptallerine muhtaçtır. Bu konuda en büyük görevler, İngiltere, ABD ve diğer AB üyeleri gibi zengin ÷lkelere düşmektedir. Kapsayıcı hükümetin açıkladığı yıllık bir milyar dolar bütçeli toplam 8,5 milyar dolarlık yeniden kalkınma programına gereken dış destek konusunda, bağışçı hükümetlerden gelen sinyaller şimdilik olumlu görünmektedir. Zimbabwe'ye destek konusunda SADC, Çin ve Rusya gibi ÷lkelere de görev düşmektedir. Sürecin başarılı olması için insani yardım konusunun hızla diğer kalkınma konularına da teşmil edilmesi gerekmektedir. Bu arada, süreci baltalayanlara karşı şahsi yaptırımların da devam etmesi gerekmektedir. Geçişin sarsıntısız olabilmesi için, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin rolü hala çok önemli olmaya devam etmektedir.

Bölgede kendilerini dinleyen rejimler isteyen Batılı ÷lkelerin tek taraflı aşırı müdahaleci stratejileri Zimbabwe'de kısa sürede geri tepmiş ve bu ÷lkeler soruna dışarıdan müdahale etme konusunu esas olarak bölgesel güç Güney Afrika Cumhuriyeti'nin omuzlarına bırakmak zorunda kalmışlardır. Batılı ÷lkeler için Zimbabwe'ye müdahale süreci başarılı olamamıştır. GAC'nin eleştirdiği gibi başta İngiltere ve ABD, Batılı ÷lkeler, Zimbabwe'den çok daha kötü rejimlere ses çıkarmazken bu ÷lkenin rejimine yönelik sert tutumları nedeniyle, üzerlerine düşen mali yardım konusunda yeterince cömert olmadıkları için ikiyüzlü davranmakla suçlanmışlardır (Horne, 2007). Bu yönüyle, Zimbabwe, sömürgecilik sonrası döneme gerçekten geçilip geçilmediği konusundaki hararetle küresel tartışmanın önemli bir noktası olmuştur. Bu konuda akademisyenlerden, uluslararası kuruluşlardan, siyah düşünür ve diasporadan oluşan geniş bir cepheye göre, Batı üzerine düşeni samimiyetle yapmak yerine, bölgeye kendi neo-liberal siyasi ve ekonomik doğrularını dayatmakta, zaten yeterince yapmadığı yardımı da gereksiz bir şekilde rejim değişikliklerine saplanıp kaldığı için bir silah olarak kullanmakta ve dolayısıyla bölgedeki insani krizin daha fazla insanı, daha fazla süre etkilemesine yol açmaktadır. Bu kriz, Batı tarafından o kadar kötü yönetilmiştir ki, Mugabe gibi, kendi vatandaşlarına büyük acılar çektiren bir lider dahi bölgede uzun yıllar, pek çok kişi tarafından dünya siyasetinin ve uluslararası finans kuruluşlarının ikiyüzlülüklerine karşı duran bir kahraman olarak alkışlanmıştır (Scarnecchia, 2006). Batılı ÷lkelerin bu tutumu, oluşturduğu meşruluk krizinden dolayı, diğer küresel

oyuncuların da bölgeye rahatça girişleri için bir fırsat oluşturmuştur. Afrika açılımı çerçevesinde, Çin, Zimbabwe'ye de hızlı bir şekilde girmiştir (Youde, 2007). Zaman içerisinde, tekrar güçlenmekte olan, Rusya'nın da bölgeye daha fazla girmesi beklenebilir.

MDC'ler tarafından demokratik bir seçimde yenilmediği takdirde, Mugabe'nin emekliliği veya ölümü sonrasında iki vekilinden birisinin büyük ihtimalle Joice Mujuru veya düşük ihtimalle John Nkomo'nun yerini alacağı beklenebilir. Ancak, Mugabe'nin karizmasından yoksun bu siyasilerin partideki ve ülkedeki konumlarını güçlendirmeleri kolay bir süreç olarak görünmemektedir (Masuku, 2011). Sistemin keyfilikten kurtarılması ve bir tahmin edilebilirlik sağlanması yolunda ilerlemeler vardır. Doların ve Rand'ının geçici olarak resmi paranın yerine ikame edilmesiyle enflasyon tek haneli rakama düşmüş, 2009'da % 4,7'lik, 2010'da % 7'lik büyüme yakalanmıştır. Kapatılan okullar ve hastaneler tekrar açılmış, ücretleri ödenen memurlar görevlerinin başına dönmüştür. Mallar raflardaki yerlerini tekrar almış ve onlarca ölüme sebep olan kolera salgını kontrol altına alınmıştır. Ancak son iki yıldır yakalan ekonomik büyüme ve barış ortamı, fırtına öncesi sessizlik de olabilir. Siyasi baskı ve sindirme iklimi; Mugabe'nin bildik İngiliz ve Amerikan emperyalistlerini suçlayan söylemi tekrar baş göstermiştir (Telegraph, 24 Mart 2011).

Bu arada Başbakan Tsvangirai'nin geçiş sürecinin selameti için karşı tarafa ilginç mesajlar verdiği görülmektedir. O'na göre, geçmişteki katliamlara rağmen Mugabe geçiş sürecine ve sonrasında seçimlerin barış içerisinde yapılması fikrine bağlıdır; hala gelecek için anısını koruyabilir. İktidar, seçimleri kazananlara devredildiğinde, Mugabe kötü bir adamdan ziyade kurtarıcı olarak anılacaktır. Tsvangirai'ye göre, ülkede iktidarın paylaşılması ve anayasal süreçlerden geçileceği için Mugabe ve adamları makamlarından ayrıldıktan sonra herhangi bir cezai kovuşturmaya gerek kalmayacaktır; çünkü bu süreçler uzlaşmacı süreçlerdir. Yakınlarını kaybetmiş olanlar adalet istemektedir ancak "göze göz" siyaseti tüm Zimbabwe'yi kör bırakabilir. Mugabe'nin problemin parçası olduğu kadar çözümünde parçası olduğu kabul edilmelidir (Guardian, 16 Eylül 2010).

Krizle Dış Müdahale Boyutu

Zimbabwe'de süregelen kriz ve gerginliğin önemli bir boyutu da, sorunun içeride olduğu gibi, bölgesel ve küresel aktörler arasında da yol açtığı hararetli tartışma ve farklı tutumlardır. Sorunun dış boyutu kritik öneme sahiptir ve rejimin muhaliflere karşı tutumunun daha da sertleşmesine

engel olduğu söylenebilir (Moyo, 2010). Zimbabwe sorununa dikkati çeken uluslararası aktör BM olmuştur. Ganalı bir diplomat olan Kofi Annan, BM Sekreterliği döneminde (1997- 2006) kritik noktalarda sorunla yakından ilgilenmeye çalışmış, Mbeki'nin gayretini övmüş ve daha da aktif olmaya çağırmıştır (ICG, 2006).

Batılı ülkelerin tavrı, genelde, eski patron İngiltere'ye yakın olmuştur. Hem ABD, hem de AB ülkeleri, İngiltere'yle dayanışma adına ve insan hakları ihlallerine odaklanarak, Zimbabwe hükümetine karşı gereğinden fazla sertlik göstermiş ve krizi çok hızlı tırmandırdıkları için kısa sürede Mugabe rejimi tarafından düşman kabul edilmişlerdir. Bu durum süreci etkileme güçlerini kısıtlamıştır. Zimbabwe'nin içişlerine müdahale edildiği ve yeni-sömürgecilikle suçlanma kaygısı, batılı ülkelerin ve BM'nin Zimbabwe konusunda, 2000-2009 döneminde etkisiz kalmalarının bir sebebidir (Howard-Hassmann, 2010). İnsan hakları ihlalleri, bu konuda hassas bir kamuoyuna sahip Batılı ülkelerdeki sivil toplum örgütleri ve hükümetler tarafından yakından takip edilmiştir (Amnesty International, 2008). Tüm sorunun, Mugabe'nin irrasyonel olmasından kaynakladığı savı, Batı'da etkili olsa da aslında ZANU elitlerinin, farklı bir rasyonalite kullanarak iktidarlarını devam ettirmek için neyi gerekli görüyorlarsa uygulamaya çalıştıkları söylenebilir. Batı'nın ağır baskıları iletişimi baltalamıştır. Mugabe'nin işi, kendisine en çok saldıran Bush ve Blair ikilisinin Irak ve Afganistan'daki yaptıkları yüzünden kolaylaşmıştır. Batı'nın içine düştüğü inandırıcılık krizinin bir yansıması olarak Afrika liderlerinin çoğunluğu, ülkesini düşürdüğü duruma aldırış etmeden Mugabe'yi desteklemektedir (Lamb, 2006).

BM Sekreter yardımcısı Asha Rose Migiyo'ya göre; Zimbabwe, sadece yol açtığı insani kriz dolayısıyla değil aynı zamanda kötü bir siyasi örnek olarak Güney Afrika bölgesinin karşı karşıya kaldığı en büyük sorundur. Sorunda, bölgedeki liderler, bölgesel dayanışma, genel olarak bölgeye dış müdahalelere karşı çıkma ihtiyacı (Freeman, 2005), Batılı güçlerin tek taraflı ve kibirli dayatmaları içerisinde düştükleri inandırıcılık krizi, bölgede bağımsızlık savaşına katılanlar arasındaki dayanışma isteği, yeni-sömürgeciliğin ölmediğini düşünmeleri, gibi nedenlerle, Mugabe rejiminin tarafını tutmuşlardır. Batı'ya kafa tutan, ülkesi için canını riske atmış, komplolarla karşı karşıya kalan bir lider olarak görülen Mugabe'ye verilen destek, zaman zaman diğer Afrikalı liderleri utandıracak boyutlara çıkmıştır. Bölgeden bir lider yardımcısı, "böylesine bir tiranı alkışlarsak, ne yüzle Batı'nın politikalarından şikâyet edebiliriz" demekteydi. Bölge liderlerinin çoğu, oluşabilecek bir dalgada kendi koltuklarını da,

demokratik veya gayri demokratik bir yolla (örneğin dış müdahale) kaybedebilecekleri korkusuyla, muadillerinin yaptıkları her türlü zulmü görmezlikten geliyor imajı vermekteydiler (Chitiyo, 2008). Tsvangirai, bölgedeki liderleri etkilemeyi başaramamıştır. Bu aşırı Mugabe tutkusu, MDC'nin sözcüsü Nelson Chamisa'yı isyan ettirecek boyuttaydı: "Zimbabwe, Afrika kıtasında, siyahın siyaha zulmüne karşı ne yapacağımızı gösteren bir sınavdır" derken, bölgesel duyarsızlığa son verilmesi çağrısı yapmaktaydı. Tartışma sürerken, Kenya, Zambia, Botswana ve Tanzania gibi bölge ülkeleri de gittikçe daha yüksek bir sesle Mugabe rejimin eleştirdikleri görülmeye başlamışlardır.

Tüm bu gelişmeler ve tartışmaların ışığında, krizi sonlandırmak için esas görevin, bölge ülkelerine ve özellikle GAC'ne düştüğü görülmüştür. GAC yetkilileri, komşuluk bölgelerinde başarısız ya da asi bir devlet istemediklerini için Zimbabwe ile ilgilendiklerini belirtmişlerdir (ICG, 2005). Kendileri doğrudan Mugabe ile diyalog kuramadıkları için Tony Blair gibi liderler, Mbeki'ye bu konuda baskı uygulamaya çalışmaktaydı (Raftopoulos ve Eppel, 2008). Bush tarafından "işaretçi" (*point man*) ilan edilen Mbeki, zaten, Zimbabwe krizinden en kötü etkilenen devletin başkanı olarak konuyla ister istemez ilgilenmek zorunda kalmıştır (Spence, 2006).

Anti-emperyalist retorik özellikle Güney Afrika bölgesinde etkilidir. Örneğin Namibya Başkanı Nujoma, İngiltere ve diğer önceki sömürgeci güçleri, Afrika'nın az gelişmişliği ve fakirliği için suçlamıştır. İngilizlerin, Zimbabwe'deki toprağın % 80'inin sahibi olduğunu iddia ederek, Blair'in, dünyayı kandırmaya çalıştığını söylemiştir. Ayrıca, Mbeki'nin desteği ve Afrika Birliği'nin Başkan vekilliğine getirilmesiyle cesaretlenen Mugabe, MDC ile yapılacak müzakerelerin kendi dayattığı koşullarda gerçekleşmesi konusunda ısrarcı olabilmıştır. 2003'te, dış düşmanlarla beraber yürümekle suçladığı MDC yetkililerini, kendileriyle beraber yürüyebilmek için önce tövbe etmeye çağırmişti (Phimister ve Raftopoulos, 2004).

Zimbabwe'ye dışarıdan müdahale ihtimalinin tartışılması, Mugabe rejimini kaygılandırmaktadır. Mugabe genellikle eski patron İngiltere'yi hedeflemektedir. İngiltere neo-kolonyal bir çabayla ülkenin son 30 yılındaki sıkıntılarda başrolü oynamıştır. Şimdilerde, David Cameron, Gordon Brown veya daha kötüsü Tony Blair kadar "geveze" değildir ancak dış işleri bakanı William Hague'in kendine göre Libya'ya müdahalede başarılı gördüğü yönler, komik şeyler söylemesine yol açmıştır. Ayrıca, Batı'da, bu sefer de Arap Baharı'nın Güneye de sıçrayıp sıçramayacağını açıkça

tartışılması rejim için sinir bozucudur. Buna karşın bazı gözlemciler, Hague'i, Mugabe'nin hala Zimbabwe'de önemli bir desteği olduğu için Arab baharının alaşağı ettiği diktatörlerle karıştırmaması konusunda uyarılmaktadır (Tendi, 2011).

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin takınacağı tavır, geçiş dönemindeki krizde önemini korumaktadır. GAC şu temel ilkelere bağlılık çerçevesinde hareket etmektedir: Sırf batılı ülkeler öyle uygun görüyor diye diğer Afrika ülkelerindeki hükümetlerin devrilmesine katkı verilmemesi ilkesi; Batılı ülkelerin, genel kurul yerine Güvenlik Konseyi'ni, Zimbabwe gibi ülkelerdeki insan hakları ihlallerini kınamak için yanlış bir mekanizma olarak seçmelerine tepki; Robert Mugabe'nin Batı'ya ve muhalefete karşı yaptığı suçlamaların paylaşılması; MDC liderlerinin Batı'nın 'piyonu' olduğuna ve kabul edilebilir alternatif bir hükümet olmadıklarına inanılması (Lipton, 2009).

Mugabe'ye göre; batılı emperyalistler, rejim değişikliğini kendi çıkarları için istemektedirler. Mugabe, Kasım 2009'da bazı batılı ülkeleri, ülkesindeki eşitlik ve adalet için toprak reformuna karşı çıkmakla, yiyecek ithalatına bağımlı kalması için yaptırımlarda bulunmakla suçlamıştı. Ancak, GAC'nin yeni Başkanı Jacob Zuma, Mbeki'ye göre, Mugabe'ye daha fazla baskı yapmaktadır.

GAC, Güney Afrika Gelişme Topluluğuna (SADC) üye bölge ülkeleriyle beraber sorunla ilgilenmekle birlikte hem küresel hem de bölgesel aktörleri memnun etme kaygısıyla oldukça sınırlı bir manevra alanına sahip olmuştur. Mbeki, özellikle Mugabe statüsündeki bir bağımsızlık kahramanını doğrudan karşısına almamıştır. Bir askeri müdahale de ihtimal dışında olduğuna göre, yapacağı baskıların Mugabe rejimi üzerindeki etkisi sınırlı kalmaya mahkûmdur. Mbeki, ülkesine daha fazla Zimbabweli mültecinin gelmesini istememekteydi. Mugabe'ye aşırı baskı geri tepebilir ve Zimbabwe hükümeti, GAC'ni mülteciye boğabilirdi (Prys, 2009).

Zimbabwe içine düştüğü siyasi izolasyondan biraz olsun kurtulmak, ekonomik olarak nefes alabilmek için, "Doğu'ya Bak" politikasını gündeme almıştır. Bu politika gereği, yönetimleri kendisi gibi insan hakları konusunda kötü sicile sahip Doğu Asya ülkelerine, özellikle de Çin'e yaklaşmıştır. Artık küresel bir oyuncu olan Çin'de, pazar, hammadde, stratejik işbirliği, liderlik gibi kaygılarla yaptığı Afrika açılımı çerçevesinde Zimbabwe'yle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Zimbabwe dünyada ikinci büyük platin rezervlerine sahiptir; Çin'in en çok bu rezervle ilgili kullanım hakları karşılığında, kredi vermeyi kabul ettiği iddia edilmektedir.

Ülkede ayrıca altın, kömür, nikel, bakır, çinko, elmas, granit ve fosfat madenleri bulunmaktadır ve madencilik daha emekleme aşamasındadır.

Seçimler Öncesinde Geçiş Sürecindeki Son Durum

Şüphesiz yukarıdaki detayların da gösterdiği gibi Mugabe yönetiminin aşılması zor tarihsel bir mirası oluşturmuştur. Mugabe toprağın her şeyden önce geldiğini söylemekte haklıyken yöntemleri bazen gereksizce pek çok düşman yaratmıştır. Örneğin toprak sorununda statükocuları ayıklarken, Afrikalı çiftçileri eğitebilecek, konuya olumlu ve sempatik bakan beyaz çiftçilere bir şans verilebilirdi. Bu gibi konularda yapılan bir dizi stratejik hata ve rejimin büründüğü otoriter, dışlayıcı yapı, ekonomi, çevre, eğitim, sağlık gibi alanlarda bir çöküşe, yoksulluğun artmasına, gıda güvensizliğine, işsizliğe, yolsuzluğun yaygınlaşmasına ve kadının daha fazla terörize edilmesine yol açmıştır. Geçiş gerçekleşirse, geçiş süreci içerisinde ve sonrasında ZANU destekçilerinin ne olacağı sorusu hala cevaplanmamıştır (Hoffman, 2012).

İçinde bulunduğu karmaşık ve kaotik duruma rağmen, Zimbabwe, Haziran 2013'e kadar seçimlere gitmek zorundadır. Ülke seçimlere ve muhtemelen Mugabe sonrası bir döneme doğru ilerlerken genel bir değerlendirme yapılması gerekirse, Zimbabwe'deki siyasi denklemin son 10 yılda temel olarak değişmediği ileri sürülebilir. GPA çerçevesinde son 3 yılda yakalanan görece sükûnet yaklaşan seçim dolayısıyla kaybolmaktadır. ZANU'ya göre GPA miadını doldurmuştur ve adil bir seçim ortamı mevcuttur. Oysa muhalefet ZANU'nun güvenlik sektörü üzerindeki kontrolünün devam etmesinden büyük endişe duymakta ve gerekli reformlar yapılmadan, 2008 yılındakine benzer bir şiddet sarmalı içerisinde seçimlere gitmek istememektedir. GPA sürecinde sözü edilen geçiş ve reformlar durma noktasına gelmiştir. Öze dönük uygulamada hala büyük boşluklar vardır. Geriye kalan süre içerisinde GPA'nın öngördüğü reformların yapılacağına dair işaret de yoktur (ICG, 2011b).

Bazı uzmanlara göre Tsvangirai ve partisi MDC-T'nin Mugabe'ye yönelik stratejisi fazla uzlaşmacı ve yatıştırıcıdır. Bu durum Mugabe'nin elindeki tüm devlet gücüyle demokratik reformlara karşı direnmesini kolaylaştırmaktadır. Bazı uzmanlarsa, GPA'yı 'pasif devrimin önemli bir parçası olarak görmektedirler. Bunlara göre, yöneten parti, siyasi ve ekonomik krizle karşı karşıya olduğu için GPA çerçevesinde varlığını nasıl devam ettirebileceğini, muhalefet, sivil toplum ve uluslararası kamuoyu ile tekrar müzakere etmektedir (Kriger, 2012). Bu iyimser görüş, alandaki

gelişmelere uymamaktadır. Çünkü adil bir seçim ortamını sağlamak için gereken minimum şartlar yerine getirilmediği gibi, Mugabe cephesi kilit konumdaki atamalarda GPA'nın ruhuna aykırı bir şekilde MDC'lere danışmadan hareket etmeye devam etmektedir. Örneğin, Şubat başında, 20 yıldır bu görevi yürüten ve görev süresi 13 kez yenilenen, ZANU rejimine desteğini açıkça ilan etmiş Polis Şefi Augustine Chihuri'yi, bu göreve tarafsız birinin gelmesini isteyen MDC'nin tüm protestolarına rağmen tekrar atamıştır. ZANU kontrolündeki polis gücünün tavrı kritik bir öneme sahiptir. Polis çoğu zaman muhalefeti sindirmek için milislerin yaptığı eylemlerde ya seyirci kalmakta ya da aktif bir şekilde destek vermektedir. İlk defa oy kullanacakların MDC'leri desteklemesi istenmediği için özellikle MDC-T'nin seçime doğru bir momentum kazanmasını engellemek adına bu partinin seçim çalışmalarında kilit önemdeki kişilerin polis marifetiyle içeride tutulması veya rahatsız edilmesi; açılan davalarla meşgul edilmeleri başvurulan yöntemler arasındadır. ZANU seçimler öncesinde yeni bir anayasa yapım sürecini baltalamakta, böylece Mugabe'ye geniş yetkiler veren mevcut anayasayla seçimlere gitmek istemektedir.

Başbakan Morgan Tsvangirai tarafından 2 Şubat 2012 de başkan Mugabe'ye gönderilen ve basına sızan mektupta, MDC cephesinin son derece rahatsız olduğu unsurlara değinilmektedir. Mektupta Başbakan, geçen 3 yıl içerisinde kapsayıcı hükümetin işbaşında olduğunu belirtirken, GPA'nın ana amaçlarına tatmin edici bir şekilde ulaşamadığı tespitinde bulunmaktadır. Görelî ekonomik istikrara, temel kamusal hizmetlerin büyük oranda sağlanmasına ve mütevazı büyüme oranlarının yakalanmasına karşın daha alınması gereken çok yol vardır. Mektupta, GPA'nın üzerinden 3 yıl geçmesine rağmen, bu anlaşmanın öngördüğü ancak hala yerine getirilmeyen reformlara pek çok örnek verilmektedir. Örneğin, toprak envanterini çıkartacak Toprak Denetim Komisyonu'nun kurulması ZANU tarafınca savsaklanmaktadır. Böylece hükümetin tarım sektörünü resmi yollarla denetlenmesi engellenmektedir.

MDC'ye karşı uygulanan sistemik şiddet olaylarında, faillerin bilinmesine rağmen, Mugabe'nin atadığı başsavcı harekete geçmemektedir. Polis, MDC'lere karşı bir tutum içerisindedir; Elton Mangoma ve Jameson Timba gibi MDC'li bakanlar, mahkemelerin reddettiği basit sebeplerle tutuklanmaktadır. Arthur Mutambara'dan, Welshman Ncube'nin liderliğine geçen MDC-N'den 3 bakan polis karakolunda saatlerce tutulabilmektedir. ZANU'nun kilit JOC üyelerinin önemli mevkilerden uzaklaştırılmasına engel olma stratejisinin bir yansıması olarak başsavcılık

makamına MDC'lerin arzuladığı gibi tarafsız birinin atanması mümkün olamamaktadır.

Haziran 2011 de, açıkça Tsvangirai'yi Zimbabwe için siyasi değil ama bir güvenlik tehdidi olarak niteleyen, ZANU ve güvenlik güçlerinin ayrılmaz bir bütün olduğunu belirten Tuğgeneral Douglas Nyikayaramba'nın, Mugabe tarafından tümgeneralliğe terfi ettirilmesi başbakanı çok rahatsız etmiştir. Görsel Medya Otoritesinin reformu; siyasetin özgürce yapılabilmesi ve örgütlenme özgürlüğünü için, kamu düzeni ve güvenliği yasaının değişmesi gibi düzenlemeler gerçekleşmemiştir. Güvenlik sektörünün çok partili sisteme bağlılığı sağlanamamıştır. Güvenlik sektörü mensupları kendi istedikleri sonuç çıkmazsa gelecek seçimlerin sonuçlarını tanımayacaklarını sık sık dile getirmektedirler. MDC'ler ve ZANU muhalifi olan STK'lar bu aktörlerin anayasaya uygun hareket etmelerinin sağlanmasını istemektedirler. ZANU'ya açıkça bağlıklarının bildiren emekli ve muvazzaf güvenlik personelinin istihdam edildiği Seçim Otoritesinin (ZEC) tüm partilere ve halka güven telkin etmesi için tarafsız kişilerin burada istihdam edilmesi istenmektedir.

Ülkedeki gerginliğe katkı yapan önemli bir faktör de memurların yaklaşık % 40'ının ZANU tarafından kadrolara alınan genç milislerden oluşmasıdır. Bunlardan beklenen, çalıştıkları yerler hakkında bilgi sağlamları, partizan faaliyetlerde bulunmaları ve ZANU kontrolündeki kırsal merkezler tarafından organize edilen şiddete katılmalarıdır. Bunların 10,000 kadarı Gençlik Bakanlığı tarafından gençleri geliştirme memurları veya bölge memurları adı altında işe alınmıştır. Bu şekilde kamu kaynaklarının milislere harcanması kapsayıcı hükümetin harcama kapasitesini azaltırken, militanların, okullar, sağlık kurumları gibi kamusal hizmetlerin verildiği yerlerde partinin gözü kulağı olması sağlanmaktadır. ZANU'nun sivil bürokrasiye, orduya ve polise eleman temin etmedeki monopolünün devam etmesi geçiş sürecinde aşılması gereken önemli bir sorundur (ICG, 2011a).

ZANU uzun yıllara dayalı devlet partisi tecrübesiyle, kapsayıcı hükümet yanında, kendi kontrolünde paralel bir hükümet kurmakta zorlanmamıştır. Muhaliflerine göre, partinin özellikle kırsal bölgelerdeki kontrolü ve terörü devam etmektedir. Bunu gerçekleştirmek için kurulan yapı, kişisel ilişkilerle ve patronajla işlemektedir. ZANU taraftarları bu mekanizma ile ödüllendirirken muhalifler bu ödüllerden yoksun bırakılmakta hatta sık sık kurban durumuna düşürülmektedir. Bu yapıda, hemen hemen tüm devlet kademelerinden görevliler yer almaktadır. Bunlar arasında emekli ve muvazzaf ordu mensupları, polis ve istihbarat örgütü mensupları,

parlamento üyeleri (veya adaylığını koyup seçilemeyenler), gaziler, genç milisler, bölge meclisi üyeleri, yerel parti teşkilatının üyeleri, valiler, bölgesel yöneticiler, memurlar ve geleneksel liderler bulunmaktadır. Kırsal alandaki şiddet, kapsayıcı hükümet döneminde de ZANU patronaj ağına dayalı olarak devam etmiştir. Şiddeti organize edenlerin arasında devlette veya kamu şirketlerinde çalışan vardır veya bu tür işler uygulanan şiddetin ödülü olarak dağıtılmaktadır. Ayrıca bu kişilerin bölgelerinde illegal olarak altın aramalarına izni verilmekte, pazarlarda tezgah açmaları, yerel iş sahiplerinden veya toprak işgalleri sırasında arazileri ele geçirenlerden nakit, kredi veya yiyecek temin etmeleri, uluslararası yardımlardan faydalanmaları sağlanmakta, muhalefet üyelerinden para veya mal şeklinde haraç almalarına göz yumulmaktadır (The Anatomy of Terror, 2011).

Pek çok gözlemciye göre, Zimbabwe'deki siyasi değişim yüzeysel kalmıştır. Mugabe kilit mevkilere kendi yandaşlarını doldurmaya devam etmiştir. Özellikle güvenlik sektörü içinde ve bakanlıklara gerekli kaynağı sağlayan merkez bankası gibi kurumlarda GPA göz ardı edilerek ZANU tarafından uygun görülen atamalar devam etmiştir. Mugabe, savunma, dış işleri, yerel yönetimler ve iskân, iç işleri gibi kilit bakanlıkları ZANU üyelerine verirken, MDC'lere icracı olmayan altyapıdan sorumlu 'içi boş' veya daha az öneme sahip bakanlıklar verilmiştir (Kriger, 2012).

Son aylarda bölgesel baskılar artsa da Mugabe bölgedeki ülkelerin kendisine müdahale etmemesini sağlamış görünmektedir. Ayrıca küresel olarak Çin ve Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde olduğu gibi kendisini desteklemektedir. Bu arada SADC, Mugabe yanlıları üzerindeki yaptırımların kaldırılmasını, reformlara ciddi bir engel olduğu gerekçesiyle istese de AB ve ABD reformlar konusundaki eksiklikleri öne sürerek yaptırımların devam etmesi gerektiğini ve bunların zaten sembolik önemde olup alanda bir değişikliğe yol açmadığını ileri sürmektedir (ICG, 2012). Zaman kazanmaya çalışan ZANU, güvenlik sektörü üzerindeki kontrolü devam ederken, seçimleri kazanabilecek tek adayı gibi görünen Mugabe hala yeterince dinçken bir an önce seçimlere gidilmesini istemektedir. Addis Ababa'da toplanan yıllık Afrika Birliği (AU) zirvesinde Mugabe, seçimlerin yeni bir anayasa olsun veya olmasın bu yıl içerisinde yapılabilmesi için destek arayışında bulunmuş ama bölge ülkeleri bu konuda destek vermemiştir. Çeşitli sivil toplum kuruluşları örneğin the Crisis Coalition, SADC ve AU nezdinde Zimbabwe'de yapılacak seçimlerin şiddetten uzak, adil ve özgür bir ortamda yapılması için üzerlerine düşeni yapması çağrısında bulunmaktadır. Seçimler, ülkenin her bölgesine rahatça gitmeleri

engellenmeyen, yerel, bölgesel ve uluslararası gruplar tarafından çok güçlü bir şekilde izlenmelidir.

JOC veya ZANU çevresinde oluşan klik için desteği hayati önem taşıyan ordunun tavrı da kritik öneme sahiptir. Ordunun tam anlamıyla bir bütünlük içinde olmadığına dair işaretler bulunmaktadır. Rejimin ödüllendirme kapasitesi ekonomik zorluklarla beraber azaldığı için, hala bağımsızlık savaşı gazilerinin etkin olduğu orduda, alt seviyedeki genç subaylar ikinci plana itilmektedir. Gazilerin ayrıcalıklarının devam etmesi diğer subaylar tarafından bir darbe yapılabileceği söylentisine yol açsa da bu bugüne kadar gerçekleşmediği gibi bundan sonra da bu gibi sebeplerle Mugabe rejimine karşı bir darbenin yapılması çok düşük bir ihtimal olarak görülmelidir (Sorenson, 2010). Özellikle doğrudan başkana bağlı olan istihbarat örgütü demokratik bir ülkede görülmeyecek şekilde başına buyruk davranabilmekte ve geçmişte görüldüğü gibi kötüye kullanıma açık bulunmaktadır (Matyszak, 2011).

Son zamanlarda bir baskı ve endişe unsuru olarak Mugabe'nin güvenlik konusundaki hassasiyetini artıran bir gelişme de Batılı güçlerin Libya ve Fildişi gibi ülkelerde yaptıkları askeri müdahaleler olmuştur. Gelecek seçimlerin sonuçlarının da çok tartışmalı olacağı beklendiğinden, Mugabe, seçimlerden sonra Batılı güçlerin müdahalesinden endişe etmektedir. Kaddafi gibi çıkan karışıklıkta öldürülmek veya Liberya'da Charles Taylor'a yapıldığı gibi uluslararası bir mahkemeye insan hakları ihlalleri yüzünden çıkartılmak düşük de olsa bir ihtimaldir ve bu konuda Mugabe rahatsızlığını Afrika Birliği konferansında, "Kaddafi, gündüz gözüyle öldürüldü; çocukları da hayvanlar gibi avlandı, acaba Libya'dan sonra sıra kimde" diyerek ortaya koymuş; kıtanın eski patronları İngiltere ve Fransa'nın bölgede siyaseten hala aktif olmasını da eleştirmiştir (The Zimbabwe Independent, 3 Şubat 2012).

Mugabe muhaliflerine göre, bu şekilde girilirse gelecek seçimler gerçek bir değişim getirmeyecektir. SADC'nin kotardığı seçim yol haritası, kilit sorunları çözmeli ve seçimleri kazanan tarafın gelecek hükümeti kurabilmesini sağlayacak bir iktidar devri mekanizmasını yerleştirmelidir. Bu olmadan, Zimbabwe otoriter bir siyasi sistem olarak kalacak ve seçimler mevcut iktidarın kendini meşrulaştırma aracından başka bir işe yaramayacaktır (The Standard, 22 Ocak 2012). Seçimler yaklaşırken Zimbabwe'nin ekonomik geleceği de tekrar endişe konusudur. Düşük maaşlar yüzünden grev yapan memurlar rahatsızdır. Dünya bankasına göre, 2011'de ülkeye faydası dokunan, altın platin tütün ve pamuk gibi

metaların fiyatlarının yüksek seyretmeye devam etmesine rağmen ülke ekonomisi 2012'de riske açıktır. Eldeki döviz rezervleri kritik ithalatı karşılamayacak kadar az ve cari açıkta GSYİH'nin % 23,4'ü gibi yüksek bir orana çıkmıştır. Kurak bölgelerde yiyecek sıkıntısı devam etmektedir (The Standard, 5 Şubat 2012).

Sonuç

Zimbabve'nin sömürgeciliğin boyunduruğundan kurtaran liderlerden birisi olan Mugabe, sonraları yönetiminin beceriksizlikleri veya bilinçli tercihleri sonucu halkına ağır bedeller ödetmiştir. ZANU, ülkede beklenen büyük dönüşümü bir türlü başaramamıştır. Doğal faktörlerin de etkisiyle, ülke ekonomik ve sosyal bir enkaza dönmüş; milyonlarla ifade edilen kesimler, gıda yardımına muhtaç hale gelmiş, işsiz kalmış, göç etmek zorunda kalmış ve AIDS'in pençesinde kıvranmıştır. Derin bir krizden ve 15 yıl süren bir yıkımdan sonra gelinen noktadaki geçiş süreci normalleşmeyle sonuçlansa dahi, sonrasında yapılacak çok iş vardır. Ekonomik düzelmeye için uzun yıllar yüksek büyüme rakamları yakalanmalı; yer altı zenginlikleri değerlendirilmelidir. Toplumsal problemlerin ve tavırların düzeltilmesi de bir kültür değişikliği gerektirdiğinden zaman alacaktır.

Ülkenin içinde bulunduğu geçiş sürecinin en önemli ayağını demokratikleştirme oluşturmaktadır. Seçimlerin adil bir şekilde yapılması ve sonuçlarına göre iktidarın şekillenmesinin önündeki en önemli engel Güvenlik Sektörü denilen kesimden gelmektedir. Şahsi otoritesi eriyen Mugabe'nin şimdilik arkasında duran bu yapılanmanın, demokrasiye geçiş sürecinde parçalanması gerekmektedir. Ancak mevcut işaretler, zayıf bir ihtimal olan dışarıdan doğrudan bir müdahale olmazsa, ZANU yapılanmasının ülkede söz sahibi olmaya devam edeceğini ve seçimler öncesinde veya hemen sonrasında ülkenin derin bir çatışma ortamına kayabileceğini göstermektedir.

Kaynaklar

ALDEN, C. (2010) "A Pariah In Our Midst: Regional Organisations And The Problematic Of Western-Designated Pariah Regimes - The Cases Of SADC/Zimbabwe And ASEAN/Myanmar", *Crisis States Working Papers Series*, No.2.

Amnesty International (2008) *Zimbabwe: Time For Accountability*, Amnesty International, Londra.

- BRATTON, M., MASUNUNGURE, E. (2006) "Popular Reactions To State Repression: Operation Murambatsvina in Zimbabwe", *African Affairs*, Volume. 106, Number. 422, p.21-45.
- BRATTON, M. ve MASUNUNGURE, E. (2008) "Zimbabwe's Long Agony", *Journal of Democracy*, Volume. 19, Number. 4, p.41-55.
- BRETT, E. A. (2008) "State Failure and Success in Uganda and Zimbabwe: The Logic of Political Decay and Reconstruction in Africa", *Journal of Development Studies*, Volume. 44, Number. 3, p.339-364.
- BOONE, C., NORMA, K. (2010) "Multiparty Elections and Land Patronage: Zimbabwe and Côte d'Ivoire", *Commonwealth and Comparative Politics*, Volume. 48, Number.2, ss.173-202.
- Catholic Commission For Justice And Peace In Zimbabwe (1997) *Report on the 1980's Disturbances in Matabeleland and the Midlands*, (<http://www.rhodesia.nl/Matabeleland20Report.pdf>).
- CHEESEMAN, N. (2010) "Power-sharing in comparative perspective : the dynamics of 'unity government' in Kenya and Zimbabwe" *Journal of Modern African Studies*, Volume. 48, Number. 2, p. 203-229.
- CHITIYO, K. (2008) "The Struggles for Zimbabwe, South Africa and SADC", *The RUSI Journal*, Volume. 153, Number. 3, p. 80- 86.
- DANSEREAU, S. ve ZAMPONI M. (2005) *Zimbabwe – The Political Economy Of Decline*, Nordiska Afrikainstitutet, Discussion, Uppsala, p. 27.
- DORMAN, S. (2005) "Make Sure They Count Nicely This Time: The Politics of Elections and Election Observing in Zimbabwe", *Commonwealth and Comparative Politics*, Volume. 43, Number. 2, p.155-177.
- DOWDEN, R. (2006) "Engaging with Mugabe", *The Round Table*, Volume.95, Number. 384, p.283-286.
- FREEMAN, L. (2005) "South Africa's Zimbabwe Policy: Unravelling the contradictions", *Journal of Contemporary African Studies*, Volume. 23, Number. 2, p.147- 72.
- FONTEIN, J. (2009) "Anticipating The Tsunami: Rumours, Planning And The Arbitrary State in Zimbabwe", *Africa*, Volume. 79, Number. 3, p.369-398.
- HAMMAR, A. (2008) "In The Name Of Sovereignty: Displacement And State Making In Postindependence Zimbabwe", *Journal of Contemporary African Studies*, Volume. 26, Number. 4, p.417- 434.
- HOFFMANN, J. (2012) "Reflections On The Concept Of Progress – And Zimbabwe", *Journal of Contemporary African Studies*, Volume. 30, Number. 1, p.139-145.
- HORNE, G. (2007) "Why Zimbabwe?", *The Black Scholar*, Volume. 37, Number. 1, p.12-19.

- HOWARD-HASSMANN, Rhoda E. (2010) "Mugabe's Zimbabwe, 2000-2009: Massive Human Rights Violations and the Failure to Protect" *Human Rights Quarterly*, Volume.32, Number.4, p.898-920.
- International Crisis Group (ICG) (2004) "Blood and Soil", *Africa Report*, Number. 85.
- International Crisis Group (2005) "Zimbabwe's Operation Murambatsvina: The Tipping Point?", *Africa Report*, Number. 97.
- International Crisis Group (2006) "Zimbabwe's Continuing Self-Destruction", *Africa Briefing*, Number. 38.
- International Crisis Group (2009) "Zimbabwe: Engaging the Inclusive Government", *Africa Briefing*, Number. 59.
- International Crisis Group (2010) "Zimbabwe: Political and Security Challenges to the Transition", *Africa Briefing*, Number. 70.
- International Crisis Group (2011a) "Zimbabwe: The Road to Reform or Another Dead End?" *Africa Report*, Number. 173.
- International Crisis Group (2011b) "Resistance And Denial: Zimbabwe's Stalled Reform Agenda", *Africa Briefing*, Number. 82.
- International Crisis Group (2012) "Zimbabwe's Sanctions Standoff", *Africa Briefing*, Number. 86.
- KRIGER, Norma (2012) "ZANU PF Politics Under Zimbabwe's 'Power-Sharing' Government", *Journal of Contemporary African Studies*, Volume.30, Number. 1, p. 11-26.
- LAMB, C. (2006) "Mugabe: Why Africa Applauds Him?", *New Statesman* (7 August), p. 26-29.
- LIPTON, M. (2009) "Understanding South Africa's Foreign Policy: The Perplexing Case Of Zimbabwe", *South African Journal of International Affairs*, Volume. 16, Number. 3, p.331-346.
- MAMDANI, M. (2008) "Lessons of Zimbabwe", *London Review of Books*, Volume. 30, Number 23, p.17-21.
- MASIIWA, M. (2005) "The Fast Track Resettlement Programme in Zimbabwe: Disparity between Policy Design and Implementation", *The Round Table*, Volume. 94, Number. 379, p.217-224.
- MASUKU, I. (2011) "Editor's Memo: Dangers of Mugabe Succession", *The Zimbabwe Independent*, 2 June 2011.
- MATYSZAK, D. (2011) "Zimbabwe's Security Sector – Who Calls The Shots?", *Research and Advocacy Unit*, (Harare).
- MAUDENI, Z. (2004) "Why the African Renaissance is Likely to Fail: The Case of Zimbabwe", *Journal of Contemporary African Studies*, Volume. 22, Number 2, p.189- 212.

- MOYO, S. (2005) "Land and Natural Resource Redistribution in Zimbabwe: Access", *Equity and Conflict African and Asian Studies*, Volume. 4, Number. 1-2, p. 187-223.
- MOYO, S. (2010) "The Zimbabwe Crisis, Land Reform and Normalisation", in (Ed.) Ward Anseeuw ve Chris Alden, *The Struggle over Land in Africa: Conflicts, Politics and Change*, HSRC Press, Cape Town, p. 245-263.
- MUSONI, F. (2010) "Operation Murambatsvina and the Politics of Street Vendors in Zimbabwe", *Journal of Southern African Studies*, Volume. 3, Number. 2, p.301-317.
- MUNYARADZI, M. vd. (2006) "Sustainable Income-Generating Projects For HIV-Affected Households in Zimbabwe: Evidence From Two Highdensity Suburbs", *African Journal of AIDS Research*, Volume. 6, Number. 1, p. 9-15.
- MUNYARADZI, H. (2010) "Neoliberal Globalization, ZANU PF Authoritarian Nationalism and the Creation of Crises in Higher Education in Zimbabwe", *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, Volume. 2, Number. 1, p.59-91.
- MUVINGI, I. (2008) "The Politics Of Entitlement And State Failure In Zimbabwe", *Peace Research*, Volume. 40, Number. 1, p.77-112.
- MUZONDIDYA, J. (2007) "Jambanja: Ideological Ambiguities In The Politics Of Land And Resource Ownership in Zimbabwe", *Journal of Southern African Studies*, Volume. 33, Number. 2, p.325-341.
- NDLOVU-GATSHENI, S. (2009) "Making Sense of Mugabeism in Local and Global Politics: 'So Blair, Keep Your England And Let Me Keep My Zimbabwe'", *Third World Quarterly*, Volume. 30, Number. 6, p.1139-1158.
- NNOMA, V. (2008) "Son Of The Soil: Reclaiming The Land In Zimbabwe" *Journal Of Asian And African Studies*, Volume. 43, Number. 371.
- PHIMISTER, I. (2009) "Zimbabwe is Mine": Mugabe, Murder, and Matabeleland", *Safundi*, Volume. 10, Number. 4, ss.471-478.
- PHIMISTER I., RAFTOPOULOS, B. (2004) "Mugabe, Mbeki And The Politics Of Anti-Imperialism", *Review of African Political Economy*, Volume. 31, Number. 101, p.385 – 400.
- POTTS, D. (2006) "Restoring Order? Operation Murambatsvina and The Urban Crisis in Zimbabwe", *Journal of Southern African Studies*, Volume. 32, Number. 2, p.273-291.
- PRYS, M. (2009) "Regional Hegemon or Regional Bystander: South Africa's Zimbabwe Policy 2000- 2005", *Politikon*, Volume. 36, Number. 2, p.193-218.
- RAFTOPOULOS, B., Eppel, S. (2008) "Desperately Seeking Sanity: What Prospects for a New Beginning in Zimbabwe?", *Journal of Eastern African Studies*, Volume. 2, Number. 3, ss.369-400.

- RICHARDSON, Craig (2007) "How Much Did Droughts Matter? Linking Rainfall And GDP Growth In Zimbabwe", *African Affairs*, Volume. 106, Number. 424, p.463-478.
- SCARNECCHIA, T. (2006) "The 'Fascist Cycle' in Zimbabwe, 2000-2005", *Journal of Southern African Studies*, Volume. 32, Number. 2, p.221- 237.
- SCOONES, I. etc. (2010) *Zimbabwe's Land Reform: Myths And Realities*, James Currey, Oxford.
- SORENSEN, P. (2010) "Zimbabwe's Security Services", *The RUSI Journal*, 155: 4, p.58-68.
- SOUTHERN, R. (1980) *Report Of Constitutional Conference*, Burrup Mathieson, Londra.
- SPENCE, J. E. (2006) "Point Man' on Zimbabwe: South Africa's Role in the Crisis", *The Round Table*, Volume. 95, Number. 384, p. 191-199.
- TENDI, B. (2011), "Sub-Saharan Africa is not Egypt, William Hague", *The Guardian*, 24 Mart.
- The Anatomy Of Terror (2011)
www.sokwanele.com/thisiszimbabwe/archives/6800 (erişim, 7 Mart 2012).
- TIBAIJUKA, A. (2005) "Report of the Fact-Finding Mission to Zimbabwe to Assess the Scope and Impact of Operation Murambatsvina by the UN Special Envoy on Human Settlements Issues in Zimbabwe", (www.un.org).
- YOUDE, J. (2007) "Why Look East? Zimbabwean Foreign Policy and China", *Africa Today*, Volume. 53, Number. 3, p.3-19.

